

CUMHURİYET DÖNEMİNDE AKÇAABAT İLÇESİ'NİN NÜFUS DEĞİŞİMİ

POPULATION EXCHANGE OF THE DISTRICT OF AKÇAABAT DURING THE REPUBLIC PERIOD

Prof. Dr. Yahya KADIOĞLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Kurupelit Kampüsü,
Samsun / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-9483-1635

ÖZET

Akçaabat'ın nüfusu 1927-2017 yılları arasında % 293.8 artarak 41366 kişiden 121535 kişiye yükselmiştir. Bu dönemde bazı kırsal yerleşmelerin büyüyerek şehir sınırları içine girmesi, Düzköy'ün ilçe olması ve köylerden yapılan göçler nedeniyle kırsal nüfustaki artış sınırlı olmuştur. Bugünkü Düzköy ilçesi 09.05.1990 tarihinden önce Akçaabat'a bağlı belediye örgütlü bir yerleşme iken, söz konusu tarihte çıkarılan bir yasa ile ilçe statüsüne kavuşturulmuştur. Aynı tarihte Gökçeler, Çal, Çayırbağı, Taşocağı, Gürgendağ, Küçüktepeköy, Alazlı, Aykut ve Çiğdemli köyleri de Düzköy ilçesine bağlanmıştır. İdari sınırlardaki bu değişiklikten dolayı o dönemde kırsal nüfus azalmıştır. Köy nüfusu toplamı 1927 yılında 38352 iken, 2017 yılında bu sayı 49471'e çıkmıştır. Buna karşılık şehir nüfusundaki artış çok daha fazla olmuştur. Akçaabat Şehri 1950 yılından sonra ekonomik ve sosyal alandaki gelişmelere bağlı olarak kırsal kesimden sürekli göç almış ve nüfusu hızla artmıştır. Bununla birlikte 1980 yılından sonra Trabzon Şehri'ndeki hızlı büyüme başta Yıldızlı ve Söğütlü olmak üzere Akçaabat Şehri'nde hızlı bir büyüme süreci başlatmıştır. Nitekim şehir nüfusu 1927-2017 döneminde yaklaşık 24 kat artarak 3014 kişiden 72064 kişiye ulaşmıştır. Artışta 12 Kasım 2012 tarihinde çıkarılan 6360 Sayılı Kanun'la belediye teşkilatı kaldırılarak Akçaabat belediyesi sınırları içine dahil edilen Söğütlü ve Yıldızlı'nın önemli rolü olmuştur.

Anahtar kelimeler: Nüfus, Yerleşme, Göç

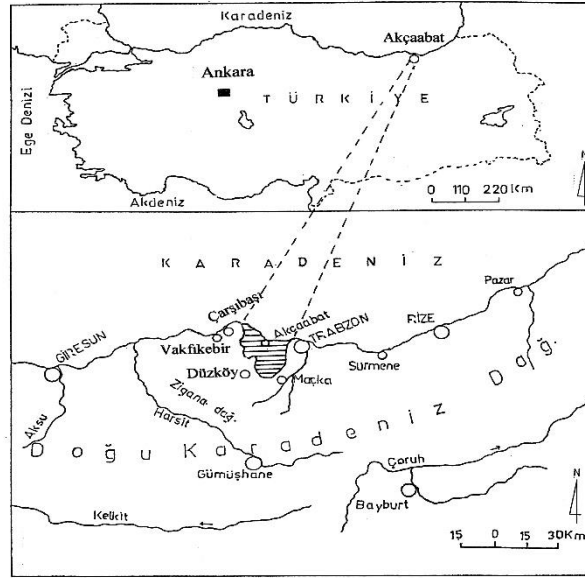
ABSTRACT

Population of the Akçaabat increased at the rate of 293.8% between 1927 and 2017 and increased from 41366 to 121535 people. The increase in the rural population was limited because some rural settlements grew and almost got involved in the city borders, Düzköy became a district, and there were immigrations from villages during that period. Today's district of Düzköy was a settlement with a municipality organization in affiliation with Akçaabat before 09.05.1990 and then has gained the status of district with a law enacted on the aforementioned date. On the same date, the villages of Gökçeler, Çal, Çayırbağı, Taşocağı, Gürgendağ, Küçüktepeköy, Alazlı, Aykut and Çiğdemli also became subject to the district of Düzköy. Due to that change in the administrative boundaries, the rural population decreased during the period. Total village population was 38352 in 1927 and increased to 49471 in 2017. On the other hand, the increase in the city population was much greater. The City of Akçaabat entered into a process of rapid growth after 1950. Depending on developments in the economic and social area, the city constantly allowed immigrants and thus, its population increased rapidly. In addition, as a result of the rapid growth in the City of Trabzon after 1980 which started the process of rapid growth in the City of Akçaabat, primarily Yıldızlı and Söğütlü. As a matter of fact, the city population increased nearly 24 times in the period of 1927-2017 and increased from 3014 to 72064 people. Söğütlü and Yıldızlı, which were included in the boundaries of Akçaabat by removing the municipality organization with the Law dated 12 November 2012 and numbered 6360, had an important role in that increase.

Keywords: Population, Settlement, Migration

1. GİRİŞ

Akçaabat ilçesi Trabzon şehrinin hemen batısında yer alır (Şekil 1). Kuzeyde Karadeniz kıyısından güneyde Zigana dağlarının kuzey eteklerine doğru uzanan ilçe, yaklaşık 308 km²'lik bir alana sahiptir. Akçaabat her mevsimi yağışlı nemli Karadeniz ikliminin tesiri altında olmasına rağmen yıllık yağış miktarı (724.8 mm) Doğu Karadeniz Bölümü'nün kıyı kesimindeki diğer yerleşmelere göre daha azdır. Nüfus sayısı bakımından Trabzon iline bağlı ilçeler arasında ilk sırada gelir. İlçenin 2017 yılındaki nüfusu 121535 kişi olup bunun % 40.7'si kırsal kesimde, % 59.3'ü şehirde yaşıyordu. 12 Kasım 2012 tarihinde çıkarılan 6360 Sayılı Kanun'la ilçe yönetim sınırları içinde bulunan 14 belediye örgütlü yerleşmede belediye teşkilatı kaldırılarak yönetim statüsü değiştirilmiştir. Bunların en büyükleri olan Söğütlü ve Yıldızlı Akçaabat Şehri'nin doğuya doğru uzanan birer mahallesi olmuştur.

Şekil 1. Akçaabat İlçesinin Lokasyon Haritası

Akçaabat diğer adıyla Pulathane'nin tarihin hangi devrinde kurulduğu, ilk sakinlerinin kimler olduğu hakkında kesin bir tarihi vesika yoktur. İlçenin dört asırlık tarihini aydınlatan sicil-i mahfuz defterlerinden 4'ü kaybolmuş; sadece biri günümüze kadar korunabilmiştir. Bundan yararlanılarak bazı bilgiler elde edilmiştir. Akçaabat'ın tarihi Trabzon'un tarihi ile aynıdır. Buna göre Trabzon tarih sahnesinde ne zaman yer almaya başlamışsa Akçaabat'ın da o çağda kurulduğu kabul edilir (Lermioğlu, 1949: 46). Kuruluş dönemini aydınlatılabilecek diğer belgeler bazı Bizans tarihçilerinin eserleri, seyahatnameler ve kiliselere ait tarihi vesikalardır. Son yıllarda yapılan araştırmalardan Trabzon'un Milattan ve Helenlerin buraya gelmelerinden çok önce kurulduğu, bu tarihin M.Ö. 2000 yıllarına kadar indiği öğrenilmiştir (Trabzon İl Yıllığı, 1967: 61). Yerleşmenin ne zaman ve kimlerce kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak tarihin bu çağlarında Irak, İran, Doğu Hindistan, Çin ve Orta Asya'dan gelen kervanlar için Trabzon'un bir pazar yeri ve transit merkez olduğu bilinmektedir (Lermioğlu, 1949: 47). Büyük deniz yollarının kapalı olduğu bu çağlarda doğudaki mallar buradan yelkenli gemilerle Kırım'a, Balkanlar'a, Akdeniz'e ve batıya gitmekteydi. Trabzon'un bu önemini ve ticaret limanı olarak tanınmasını altı mil batısındaki Pulathane Limanı sağlamıştır. Nitekim Bijişkyan *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası* adlı eserinde Akçaabat Limanı için "Yoroz burnu koruyuculuğundaki geniş ve emniyetli bu liman sayesinde Pulathane eski devirlerden beri ticaret merkezi olma özelliğini sürdürmüştür" (Bijişkyan, 1969 : 39-43) der. Madrid Milli Kütüphanesi'nde bulunan Clavijo'nun *Şark Seyehatı* adlı eserinde "Hava müsait olmadığı için fındık yüklü gemi Trabzon'un batısındaki Platona'dan geri dönmüştür"(Clavijo, 1975: 211) ifadesi geçmekte ve buranın eski bir yerleşim yeri olduğunu belirtmektedir. Ksenophon *Anabasis* adlı eserinde tarihte *On binlerin Ricatı* diye anılan uzun yolculuğun Karadeniz'deki ilk durağının Akçaabat olduğunu anlatılmaktadır (Gedikoğlu, 1996:23). Buna göre Milattan 400 yıl önce Akçaabat vardı. Çünkü Miletli sömürgeciler Trabzon'a geldiklerinde orada bir yerleşme ve onun yerli halkını görmüşlerdir.

Akçaabat'ta ilk yerleşmeleri kuranlar Orta Asyalı Türklerdir. Miletlilerin MÖ 7. yüzyılda kenti işgalleri sırasında yerli Türkler, Ksenophon'un ifadesine göre Kolklar sahilden çekilerek sahanın nispeten dağlık olan bugünkü Eskiköy ve civarındaki Sarıca, Karpınar, Baltacı gibi köylere yerleşmişlerdir (Lermioğlu,

1949: 50). Akçaabat ve çevresinde Miletlilerin hâkimiyeti 700 yıl kadar sürmüştür. Bu süre içinde Trabzon'la birlikte yöreyi Sinop'tan gelen valiler yönetmiştir (Şakir, 2001:45). Miletlilerden sonra sırasıyla Romalılar, Selçuklular ve Rumların (Trabzon Rum İmparatorluğu'nun) hâkimiyeti altına giren Akçaabat, 26 Ekim 1461 tarihinde Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u almasıyla yeniden Türklerin eline geçmiştir. Akçaabat'ın batısındaki Akçakale'de yaşayan Rumlar Trabzon'un fethi sırasında teslim olmayıp 7 yıl direnmişlerdir (Şakir, 2000:86). Bundan dolayı Akçakale 1468 yılında Türk kuvvetlerince ele geçirilmiştir.

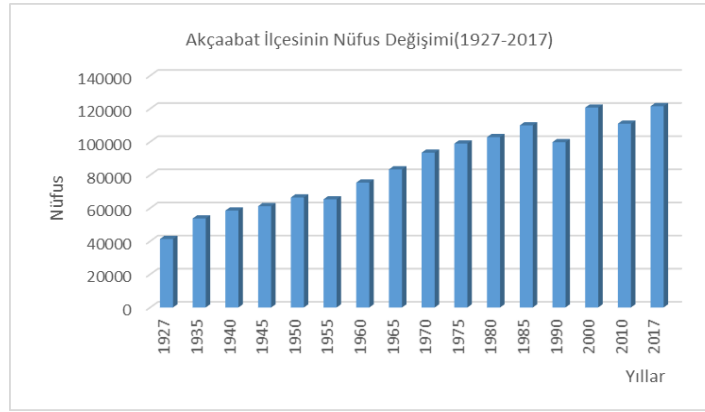
Akçaabat 20 Nisan 1916 tarihinde yaklaşık bir yıl 10 ay süren Rus işgaline uğramıştır. İşgal sırasında köylerde yaşayan Rum ve Ermeniler savaşı fırsat bilerek çıkardıkları isyanlarda birçok köyü yakıp yıkmıştır. Aynı dönemde yerli halkın büyük çoğunluğu Ermeni ve Rus zulmünden kaçarak batıya doğru göç etmiştir. Rus işgalinin 17 Şubat 1917'de sona ermesiyle göç edenlerin büyük bir kısmı tekrar geri dönmüştür. Akçaabat'ta Birinci Dünya Savaşı öncesi 60 bin Türk ile 6 bin Rum ve Ermeni olmak üzere toplam 66 bin kişinin yaşadığı ifade edilmektedir (Lermioğlu, 1949: 131). Birinci Dünya Savaşı sırasında savaş, salgın hastalıklar ve göç sebebiyle ilçe nüfusu 37 bine düşmüştü. Başka bir ifadeyle nüfus % 44 oranında azalmıştı.

Bilindiği gibi bir ülke, bölge veya yörenin nüfus sayısı çeşitli planlama kararlarının alınmasında önem arz etmektedir. Nüfusun diğer özellikleri gibi sayısı da farklı nedenlere bağlı olarak sürekli değişmektedir. Bu çalışmamızda, cumhuriyet döneminde Akçaabat İlçesi'ndeki kırsal ve şehirsiz nüfus değişimi nedenleriyle birlikte incelenmiştir. İlk düzenli nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında Akçaabat'ta toplam nüfus sayısı 41366 kişiydi. İlçe nüfusu 1927- 2017 yılları arasında % 193.8 artarak 41.366'dan 121.535 kişiye çıkmıştır (Tablo 1). Aynı süre içinde ülke nüfusu % 492 artmıştır. Buna göre Akçaabat'taki nüfus artışı Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Bu durum Akçaabat'tan dışarıya yapılan göçlerin bir sonucudur. Akçaabat'ta 1927-1935 dönemi hariç en yüksek nüfus artış hızına 1955-1960 döneminde ulaşılmıştır. Söz konusu dönemde nüfus yıllık ortalama % 3.1'lik artışla 65291 kişiden 75413 kişiye çıkmıştır. Aynı dönemde Doğu Karadeniz bölümünün iç kesimindeki Kelkit ve Köse'de yıllık ortalama nüfus artış hızı % 3.3 (Akpınar, 2001:132), Türkiye genelinde % 2.9 olmuştur.

Tablo 1. Sayım Yıllarına Göre Akçaabat İlçesi'nin Nüfus Değişimi (1927-2017).

Sayım Yılı	Nüfus	Değişim Sayısı (kişi)	Artış %'si	Yıllık Ort. Artış %'si
1927	41366	-	-	-
1935	53758	12392	29.9	3.7
1940	58532	4774	8.8	1.8
1945	61181	2649	4.5	0.9
1950	66418	5237	8.5	1.7
1955	65291	-1127	-1.7	-0.3
1960	75413	10122	15.5	3.1
1965	83361	7948	10.5	2.1
1970	93474	10113	12.1	2.4
1975	98987	5513	5.8	1.1
1980	102876	3889	3.9	0.7
1985	109947	7071	6.8	1.3
1990	99826	-10121	-9.2	-1.8
2000	120693	20867	20.9	2
2010	110957	-9736	-8	-0.8
2017	121535	10578	9.5	1.3

Kaynak: TÜİK Nüfus Sayım İstatistikleri

Şekil.2. Akçaabat İlçesi'nin Nüfus Değişimi (1927-2017)

TÜİK istatistiklerine göre Akçaabat'ta 1960-1985 yılları arasında toplam nüfus sürekli artmıştır (Tablo 1, Şekil 2). Nitekim 1960 yılında 75413 olan nüfus sayısı % 45.7'lik bir artışla 1985'te 109947 kişiye çıkmış, yıllık ortalama nüfus artış hızı ise % 1.8 olmuştur. Gerçekte artış oranı daha da yüksektir. Çünkü 1950 yılından sonra sahadan yurt içine yapılan göçler bu dönemde devam etmiş; 1960 yılından sonra bunlara yurt dışı göçleri eklenmiştir. Sahada 2000 yılında toplam 120693 kişi yaşıyordu. Ancak Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne geçildikten sonra ilçe nüfusunda izahı güç bir azalma gözlenmiştir. Nitekim 2010 yılında toplam nüfus 110957 olmuştur. Başka bir ifade ile 10 yıl öncesine göre nüfus 9736 kişi azalmıştır. Sahadan dışarıya yapılan göçler bu dönemde devam etmiş olsa da söz konusu azalma göçlerle izah edilemeyecek büyüklükte olmuştur. Kaldı ki 2000 yılından sonraki nüfus sayılarına bakıldığında doğumlar ve dışarıdan gelen göçlere bağlı olarak nüfusun sürekli arttığı anlaşılmaktadır. Mevcut durum gerçek bir nüfus artışından çok 2000 yılı ve öncesinde yapılan nüfus sayımlarındaki hatalarla ilgili olduğu kanaatindeyiz. Söz konusu yıllarda yapılan nüfus sayımlarında ülkemizin birçok yerinde olduğu gibi Akçaabat'ta da nüfus sayısının çeşitli nedenlerden dolayı abartılmış olduğu kuvvetle muhtemeldir.

2. ŞEHİR NÜFUSU

Bilindiği gibi köy-şehir ayırımında kullanılan kriterlerden biri de nüfus sayısıdır. Coğrafyacıların çoğu tarafından şehir yerleşmeleri için kullanılan 10000 nüfus kriterine göre (Darkot, 1967: 3-5) nüfus sayısı 72064 kişiyi bulan Akçaabat İlçe Merkezi bir şehir yerleşmesidir (2017 yılı). Akçaabat'ta toplam nüfus içindeki şehir nüfusu oranı Türkiye ortalamasına göre daha azdır. Türkiye'de 1950 yılına kadar kırsal kesimden şehirlere çok fazla göç olmamış ve şehirsiz nüfus önemli bir artış göstermemiştir.

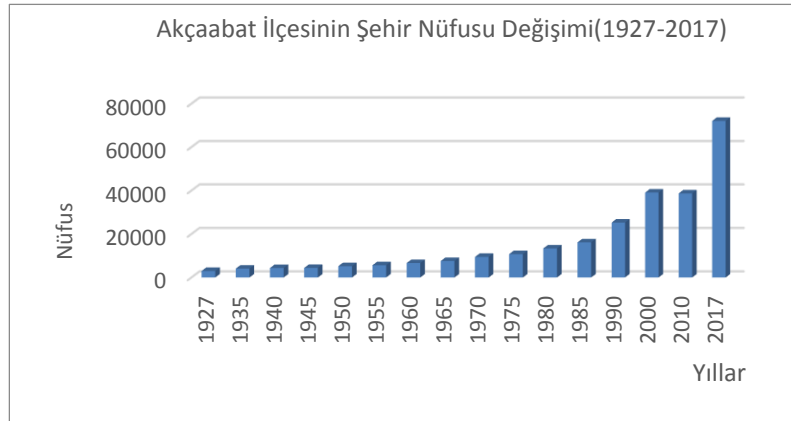
Ülkemizde doğum yerleri dışında yaşayanların yerli nüfusa oranının 1935 yılında % 6.8, 1945 yılında % 9.3 ve 1950 yılında % 8.3 (Tümertekin, 1968:3) gibi düşük değerler göstermesi bunun açık bir delilidir. Bu yıldan sonra sanayi faaliyetleri ve hizmet sektöründeki gelişmelere bağlı olarak şehir nüfusu hızlı bir artış trendine girmiştir (Emiroğlu, 1981:44). Toplam nüfustaki şehir nüfusu oranı bir yandan mevcut şehirlerin nüfuslarının artışıyla, diğer yandan bazı kırsal yerleşmelerin büyüyüp şehir grubuna girmesiyle hızla artmıştır (Tümertekin,1973:17).

Karadeniz bölgesinin genelinde olduğu gibi Akçaabat'ta da şehir nüfusu 1950 yılına kadar durağan bir seyir izlemiştir (Şekil 3). Nitekim şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki payı 1927-1950 yılları arasında % 7.3'den % 7.8'e yükselmiştir. Görüldüğü gibi 23 yıllık süre zarfında şehir nüfusunun oransal değeri önemli bir değişim göstermemiştir. Aynı dönemde nüfus sayısı 3014 kişiden 5214 kişiye çıkarak toplam %73'lük bir artış göstermiştir (Tablo 2). Ülkemizde 1950 yılından sonra başlatılan kalkınma hamlelerinin etkileri Akçaabat Şehri'nde de görülmüştür. Ekonomik ve sosyal alandaki gelişmeler 1960'lı yıllardaki kalkınma planlarıyla sürdürülmüştür. Bu kapsamda Tekel Yaprak Tütün İşleme Tesisleri, Elif ve Akçaabat un fabrikaları ile çok sayıda metal İşleme atölyesi, oto bakım-onarım tamirhanesi, mobilya imalathanesi, orman ürünleri atölyesi işletmeye açılmıştır.

Tablo 2. Akçaabat'ta Şehir Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre Değişimi (1927-2000)

Sayım Yılı	Şehir Nüfusu	Toplam Nüfus İçindeki %si	Artış Miktarı (kişi)	Artış %'si	Yıllık Ort. Artış %'si
1927	3014	7.3	-	-	-
1935	4077	7.6	1063	26	4.4
1940	4363	7.4	282	6.4	1.4
1945	4414	7.2	51	1.1	0.2
1950	5214	7.8	800	15.3	3.6
1955	5637	8.6	423	7.5	1.6
1960	6667	8.8	1030	15.4	3.6
1965	7600	9.1	933	12.2	2.8
1970	9499	10.1	1899	19.9	4.8
1975	10756	10.8	1257	11.6	2.6
1980	13384	13	2628	19.6	4.8
1985	16172	14.7	2788	17.2	4.1
1990	25285	25.3	9113	36.0	11.2
2000	39102	32.3	1574	6.2	1.3
2010	38681	34.8	-421	-1	-0.1
2017	72064	59.2	33383	86.3	12.3

Kaynak: TÜİK Nüfus Sayım İstatistikleri

Şekil 3. Akçaabat'ta Şehir Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre Değişimi

Hizmet fonksiyonlarındaki gelişmeler de nüfus artışında etkili olmuştur. Başta yönetim olmak üzere ticaret, sağlık, ulaşım, eğitim ve kültürel fonksiyonların gelişmesi yeni istihdam olanakları yaratmıştır. 1980 yılında KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi'nin kurulması (2018 yılında Trabzon Üniversitesi adıyla yeni bir üniversite olmuştur) hizmet sektöründeki en önemli gelişmedir. Bütün bu gelişmeler bir yandan şehirde nüfus artışını teşvik ederken, diğer yandan kırsal kesimden şehre hızlı bir göç dalgası başlatmıştır. Hızlı nüfus artışı nedeniyle tarım alanlarında başlayan daralma kırsal kesimdeki nüfusu göçe zorlamıştır. Bunun sonucunda şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki payı 1950 yılında % 7.9 (5214 kişi) iken, 1960'ta % 8.8'e (6667 kişi), 1970'te % 10.1'e (9499 kişi), 1980'de % 13'e (13384 kişi), 1990'da % 25.3'e (25285 kişi), 2000 yılında % 32.3'e (39102 kişi) ve 2017 yılında %59.3'e (72064 kişi) yükselmiştir (Tablo 2).

Kırsal kesimden yapılan göçlerin yoğun olduğu 1975-2000 yılları arasındaki sayım dönemlerinde şehir nüfusunda artışın hızlandığı görülmektedir (Şekil 3). Nitekim şehir nüfusu 1975'te 10756 kişi iken, bu sayı 1980'de 13384'e, 1985'te 16172'ye, 1990'da 25285'e, 2000'de 39102'ye ve 2017 yılında 72064'e çıkmıştır. Başka bir ifadeyle 42 yıllık süre zarfında nüfus % 570'lik bir artış göstermiştir. Oysa 1927-1950 yılları arasındaki (23 yıl) artış oranı % 73 olmuştur. Dönemler arasındaki nüfus artış hızı farklılıkları yıllık ortalama nüfus artış hızlarında oldukça belirgindir. Örneğin 1927-1950 döneminde % 3.1 olan yıllık ortalama nüfus artış hızı, 1975-2000 döneminde % 10.5 olarak gerçekleşmiştir. Artış

hızının 1980 yılından sonra ivme kazanmasında şehirden dışarıya yapılan göçlerin azalması önemli rol oynamıştır. Ayrıca 12 Kasım 2012 tarihinde çıkarılan 6360 Sayılı Kanun'la Söğütlü ve Yıldızlı beldelerinde belediye teşkilatı kaldırıldığından bu yerleşmelerin nüfusu Akçaabat şehir nüfusuna dahil edilmiştir.

Az eğimli arazilerin nispeten geniş alan kaplaması, yüksek tarımsal potansiyel ve Trabzon Şehri'ne yakınlık nedeniyle Söğütlü nüfus artış hızının en yüksek olduğu yerleşmedir. Özellikle eğitim ve ticaret fonksiyonlarının belirginleşmeye başladığı yerleşme günümüzde Akçaabat Şehri'nin bir mahallesi durumundadır. Yerleşmenin nüfusu 1960-2000 döneminde % 547'lik bir artışla 1109 kişiden 7173 kişiye ulaşmıştır (Tablo 2). Ancak nüfusun hızla artmaya başladığı dönem 1980 yılından sonraya rastlar. Nitekim nüfus 1980'de 4677, 2000'de 7173 ve 2017'de 18928 kişiye çıkmıştır. Yıllık ortalama nüfus artış hızı 1980-2000 döneminde % 2.6 ve 2000-2017 döneminde %9.6 olmuştur. Kuşkusuz bu artış doğal olmayıp göçlerle ortaya çıkmıştır. Söğütlü 1980 yılından önce tipik bir köy görünümünde iken, 1982 yılında KTÜ. Fatih Eğitim Fakültesi'nin kurulmasıyla hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Daha sonraki yıllarda hizmete açılan Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, TRT Trabzon Bölge Müdürlüğü, Türk Telekom Altıncı Bölge Müdürlüğü ve Trabzon İl Jandarma Komutanlığı büyüme sürecini hızlandırmıştır. Yıldızlı, Trabzon şehrine yakınlığı nedeniyle nüfusu hızlı artan yerleşmelerden biridir. Yerleşmenin nüfusu 1960-2000 döneminde 1440 kişiden 3741 kişiye çıkarak % 159.7 artmıştır. Nüfus artışı 2000-2017 döneminde % 187.5 ile en yüksek seviyeye çıkmış, yıllık ortalama nüfus artış hızı % 11 olmuştur. Özellikle 1980 yılından sonra Trabzon Şehri'ndeki konut alanlarının daralmasıyla Yıldızlı'nın kıyı kesimi bu şehrin genişleme alanı olmuştur.

Akçaabat şehir nüfusundaki değişim Türkiye nüfusunun şehirleşme sürecine paralel olmuştur. Buna rağmen Akçaabat'ın 2017 yılındaki şehir nüfusu Türkiye geneline göre oldukça azdır. Tarımın halen kırsal kesimde önemli bir istihdam sahası durumunda olması, sanayi faaliyetleri ve hizmet sektöründeki büyümenin nüfus artışının gerisinde kalması nedeniyle şehrsel nüfus Türkiye ortalamasının altında kalmıştır.

3. KIRSAL NÜFUS

Şayet TÜİK istatistikleri doğru ise kırsal kesimde en yüksek nüfus artışı düzenli sayımların yapıldığı 1927-1935 yılları arasında görülmüştür. Bu dönemde nüfus % 29.5 artarak 38352 kişiden 49681 kişiye çıkmıştır. Nüfusa 11329 kişinin eklendiği bu iki sayım yılı arasında yıllık ortalama nüfus artış hızı % 3.7 olmuştur. Halbuki aynı dönemde söz konusu değer Türkiye genelinde % 2.1 kadardı (DİE., 1990:23). Bu sonucun doğal nüfus artışıyla açıklanması zordur. Birinci Dünya Savaşı sırasında Ermeni ve Rusların katliamından kaçan çok sayıda muhacirin geri dönüşü bu döneme rastlamıştır. Kırsal nüfus 1935 yılından sonra ülke genelinde olduğu gibi yörede de açlık, sefalet, salgın hastalıklar ve sağlık hizmetlerindeki yetersizlikler nedeniyle artış hızı yavaş seyretmiştir. Nitekim 1935- 1940 yılları arasında nüfus % 8.2'lik bir artışla 49681 kişiden 54169 kişiye çıkmış, yıllık ortalama artış hızı % 1.8 olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'na hazırlık için yetişkin erkek nüfusun silahaltına alınması, yoksulluk ve sefaletin devam etmesi, salgın hastalıklar nedeniyle ölüm oranlarının artması 1940-1945 devresinde nüfus artış hızını çok yavaşlatmıştır (yıllık ortalama artış hızı % 0.9 olmuştur).

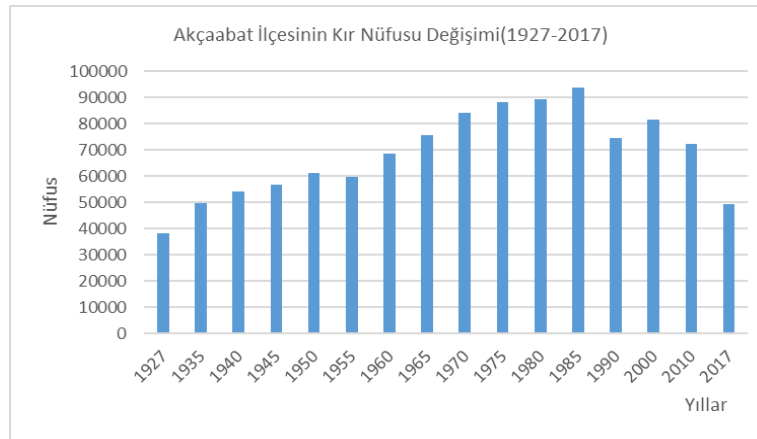
Açlık ve sefaletin kısmen azalmaya başlaması, ölüm oranlarının düşmesi ve sağlık hizmetlerindeki iyileşmeye paralel olarak kırsal nüfus 1955 yılından sonra önemli artışlar göstermiştir. Örneğin 1955'te 59654 kişi olan nüfus sayısı 1960'ta 68746 kişiye (% 13.2) ve 1965'te 75761 kişiye (% 9.2) çıkmıştır (Tablo 3). Dönemler arasındaki nüfus artış hızı farklılıkları yıllık ortalama nüfus artış hızlarında oldukça belirgindir. Nitekim 1955-1960 yılları arasında % 3.1 olan yıllık ortalama artış hızı 1960-1965 devresinde % 2.1 olarak gerçekleşmiştir. Özellikle 1960-1961 yıllarında batıdaki işgücü talebini karşılayan yurt dışı göçlerine (Tuna, 1963:43) sahadan da büyük bir katılım olmuştur. Bu nedenle 1960-1965 devresinde nüfus artış hızı kısmen azalmıştır. Nüfus artışı 1970 yılından sonra yeniden hızlanmıştır. Ancak bu yıldan sonra kentlere doğru bir göç dalgası başlamıştır. Ülkemizin birçok yerinde olduğu gibi saha da göçlerin temel nedeni tarım alanlarındaki daralmaya bağlı olarak ortaya çıkan geçim sıkıntısıdır (Özçağlar, 1992:104) Göç, aynı yıllarda Türkiye'de yaşanan kırsal kesimden kente göçün bir parçasıdır. Örneğin 1965-1970 döneminde ülke genelinde kırdan kente doğru yaşanan göç dalgası ani bir artışla bir önceki dönemin iki katına çıkmış; her 1000 kişiden 107' si iller arasında yer değiştirmiştir (Yener, 1977: 8). Çoğunlukla İç Anadolu ve Karadeniz'in kırsal kesiminden yapılan göç

hareketi büyük kentler yanında çevre kentlere de yönelmiştir. Nitekim inceleme sahasının içinde bulunduğu Karadeniz bölgesinde 1965-1985 döneminde 9710 köyden 4778'inin nüfusu azalmıştır (Karabulut, 1989:153). Sahadaki kırsal nüfus 1965-1985 döneminde % 24 artarak 75761 kişiden 93775 kişiye yükselmiştir. Bu oran 1965-1985 yılları arasında Karadeniz Bölgesi'nin genelindeki % 31'lik artıştan (Karabulut, 1989:152) daha azdır. Söz konusu dönemde kırsal kesimden başta İstanbul olmak üzere Bursa, İzmit, Ankara ve Adapazarı gibi geniş istihdam olanaklarının olduğu şehirlere yoğun işgücü göçleri olmuştur. Kırsal nüfus sayısı 1990 yılında bir önceki sayım dönemine göre % 20.5 azalarak 93775 kişiden 74541 kişiye düşmüştür (Tablo 3, Şekil 4). Ancak bu gelişme doğal nüfus azalması sonucu ortaya çıkmamıştır. Bugünkü Düzköy ilçesi 09.05.1990 tarihinden önce Akçaabat'a bağlı belediye örgütlü bir yerleşme iken, söz konusu tarihte çıkarılan bir yasa ile ilçe statüsüne kavuşmuştur. Aynı tarihte Gökçeler, Çal, Çayırbağı, Taşocağı, Gürgendağ, Küçüktepeköy, Alazlı, Aykut ve Çiğdemli köyleri de Düzköy ilçesine bağlanmıştır. İdari sınırlardaki bu değişiklikten dolayı nüfus azalmıştır. Kırsal nüfustaki artış 1990 yılından sonra da devam etmiştir. Nitekim 1990-2000 döneminde % 9.5'lik bir artışla nüfus sayısı 74541 kişiden 81591 kişiye çıkmıştır.

Tablo 3. Akçaabat'ta Kırsal Nüfusun Sayım Yıllarına Göre Durumu (1927-2017)

Sayım Yılı	Kır Nüfusu	Artış (kişi)	%'si	Yıllık ort. Artış %'si
1927	38352	-	-	-
1935	49681	11329	29.5	3.7
1940	54169	4488	8.2	1.8
1945	56767	2598	4.5	0.9
1950	61204	4437	7.2	1.7
1955	59654	-1550	-2.6	-0.3
1960	68746	9092	13.2	3.1
1965	75761	7015	9.2	2.1
1970	83975	8214	9.7	2.4
1975	88231	4256	4.8	1.1
1980	89492	1261	1.4	0.7
1985	93775	4283	4.5	1.3
1990	74541	-19234	-25.8	-1.8
2000	81591	2194	2.6	1.1
2010	72276	-9315	-11.4	-1.1
2017	49471	22805	-31.5	-4.5

Kaynak: TÜİK Nüfus Sayım İstatistikleri

Şekil 4. Akçaabat'ta Kırsal Nüfusun Sayım Yıllarına Göre Değişimi

Kırsal kesimden yapılan göçler nedeniyle Akçaabat'ta 1960-2000 yılları arasında 24 köy yerleşmesinin nüfusu azalmıştır. Nüfus sayısı azalan kırsal yerleşmelerin büyük bir kısmını ekonomik geçim kaynakları sınırlı ve ulaşımın güç olduğu köyler oluşturmaktadır. Özellikle güneydeki Karaçayır, Kuruçam, Koçlu, Meşeli, Acısu, Arpacılı Sertkaya, Kemaliye, Uçarsu ve Cevizlik gibi yerleşmeler iklim, yükselti ve eğitim şartlarının olumsuz etkisiyle sürekli göç veren yerleşmeler arasındadır. Akçaabat'ta bazı köylerin nüfusları sayım dönemlerinde önemli dalgalanmalar göstermiştir. Bunun nedeni birden fazla büyük mahalleye sahip köy yerleşmelerindeki bazı mahallelerin köy tüzel kişiliğine kavuşması veya belediye yönetim teşkilatının oluşturulması sırasında komşu birkaç köyün birleştirilmesidir. Nitekim Akdamar köyünün 1985'te 1551 olan nüfusu, köydeki iki büyük mahallenin (Alsancak, Tatlısu) köy tüzel kişiliğine kavuşmasıyla 1990 yılında 782'ye düşmüştür. Yine 1975-1980 döneminde Sertkaya köyünden Gümüşlü Mahallesi, 1990-1997 döneminde Ağacli köyünden Aydın mahallesi, ayrılarak köy tüzel kişiliğine kavuşmuştur. Bu değişimler sonucu Sertkaya köyü nüfusu 724 kişi, Ağacli köyü nüfusu 1413 kişi azalmıştır. Aynı şekilde Uçarsu köyünden Cevizlik Mahallesi, Yeşiltepe köyünden Fıstıklı Mahallesi, Fındıklı köyünden Maden Mahallesi farklı tarihlerde ayrılarak köy statüsüne kavuşunca söz konusu köylerin nüfus sayısı azalmıştır. Ülkemizde 2012 yılına kadar yürürlükte olan 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu'na göre nüfusu 2000'i bulan yerleşmeler talep ettikleri takdirde belediye yönetim örgütüne kavuşabilmekteydiler. Bu yerleşmelerde alt ve üst yapı hizmetleri, ticari faaliyetler, eğitim ve sağlık hizmetleri çoğunlukla gelişmemiştir (Özçağlar, 1997: 13). Akçakale, Adacık, Dört Yol, Darıca ve Mersin 1990 yılından sonra komşu birkaç köyün birleştirilmesiyle belediye örgütlü kırsal yerleşme statüsüne kavuşmuştu. Bu nedenle 1990-2000 döneminde Akçakale'nin nüfusu 493 kişiden 2921 kişiye (%492), Darıca'nın 2595 kişiden 4903 kişiye (%90) ve Mersin'in 1263 kişiden 3384 kişiye (%167) çıkmıştır. Ancak 2012 yılında yapılan yasal düzenleme ile bu yerleşmelerde belediye teşkilatı sona erdirilmiştir.

TÜİK istatistiklerine göre nüfusu hızla artan yerleşmelerden biri de Akpınar'dır. Sahanın güneyindeki Akpınar'ın nüfusu 1960 yılında 1821 iken 1990'da 2220'ye ve 2000'de 4764'e çıkmıştır. Başka bir anlatımla bu yerleşmenin nüfusu 1960-1990 yılları arasındaki 30 yıllık sürede % 21.9, 1990-2000 dönemindeki 10 yıllık sürede ise % 115 artmıştır. Kuşkusuz bu doğal bir artış değildir. Sağlık ocakları 2000 yılı ETF'lerine göre Akpınar'ın nüfusu 2465'tir. Belli ki Akpınar'da yapılan nüfus sayımı büyük oranda abartılmıştır.

Akçaabat'taki kırsal nüfus 2000-2017 döneminde 22805 kişi azalarak 72276 kişiden 49471 kişiye düşmüştür. Bu dönemde sahadaki üç köy yerleşmesi dışında bütün köylerin nüfusu azalmıştır. Kırsal kesimdeki toprakların devamlı bölünmesiyle geçim kaynakları yetersiz kalmış ve köyden kente göç hızlanmıştır. Kırsal nüfustaki azalmanın bir diğer nedeni Söğütlü ve Yıldızlı'nın şehir sınırlarına dahil edilmesidir.

4. SONUÇ

Akçaabat ilçesinin nüfusu cumhuriyet döneminde (1927-2017) % 193.8 artarak 41366 kişiden 121535 kişiye çıkmıştır. Ancak bu artış yöreden dışarıya yapılan göçler nedeniyle Türkiye ortalamasının altındadır. Akçaabat'ta 1960-2017 döneminde kırsal nüfus % 28.9, şehir nüfusu yaklaşık 24 kat artmıştır. Üç köy hariç bütün köylerin nüfusu azalmıştır. Kırsal kesimde 1950 yılından sonra hızlı nüfus artışı nedeniyle tarım arazileri bölünerek azalmış ve göç başlamıştır. Göçler çoğunlukla geçim kaynaklarının sınırlı olduğu orta ve yüksek kademe köylerinden yapılmıştır. Kırsal kesimde tarımın ekonomik getirisi azalmıştır. Bu durum göçleri hızlandırmıştır. Kırsal kesimde hızlı nüfus artışı önlenmelidir. Aksi takdirde Akçaabat ilçesindeki nüfus artışı başta işsizlik ve köyden kente göç olmak üzere beraberinde birçok sorun ortaya çıkaracaktır.

Ülke genelinde olduğu gibi Akçaabat'ta da 1950 yılından sonra köyden kente yapılan göçler sonucu şehir nüfusu hızlı bir artış sürecine girmiştir. Nitekim 1950'de şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki payı % 7.8 iken 2000 yılında bu oran % 32.3'e çıkmıştır. Şehirdeki hızlı nüfus artışında kırsal kesimden yapılan göçlerin önemli rolü olmuştur. Şehirsiz fonksiyonlar artan nüfusa yeterli istihdam olanağı sağlayamamış ve işsizlik sürekli artmıştır. Sanayi faaliyetleri gelişmemiş olduğundan sınırlı sayıda iş gücü istihdam etmektedir. Özellikle sanayi, turizm ve hizmet sektöründe yapılacak yeni yatırımlarla geniş istihdam sahaları oluşturulmalıdır.

Kaynakça

- AKPINAR, E. (2001) *Kalkınma Yolunda İki İlçe Kelkit ve Köse*, Kelkit ve Köse Kaymakamlığı Yayını, İstanbul
- BİJİŞKYAN, P.M. (1969) *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası, 1817-1819*. Çev. Hrand D. Andreasyon, İstanbul Üniv. Ed. Fak. Basımevi, İstanbul
- CLAVIJO, R. G. (1975) *Timur Devrinde Semerkand'a Seyhat*. Çev. Ömer Rıza Doğrul, Nakışlar Yayınevi No: 5, İstanbul
- DARKOT, B.(1967) *Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri*, İstanbul Üniv. Coğ. Enst. Dergisi, Cilt: 8, Sayı:16, İstanbul,
- DOĞANAY, H. (1994) *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. Gazi Büro Kitabevi, Birinci Baskı, Ankara
- EMİROĞLU, M. (1981) *Türkiye'de Son Sayımlar ve Kentleşme*, Ankara Üniv. D.T.C.F. Coğrafya Arş. Dergisi, Coğrafya Araştırma Enst. Yay. Cilt: 10, Sayı:10, Ankara
- GEDİKOĞLU, H. (1996) *Akçaabat*, Akçaabat Belediye Kültür Yay. No:1, Trabzon
- GOLOĞLU, M. (2000) *Trabzon Tarihi (Fetihten-Kurtuluşa Kadar)*, Serander Yay., Trabzon Araştırmaları Dizisi No:3, Trabzon
- HACIFETTAOĞLU, İ.(2001) *Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi*, Trabzon Belediyesi Kültür Yay. No: 91, Tarih ve Biyografi Serisi No:3, Ankara
- KARABULUT. Y.(1989) *Karadeniz Bölgesi Nüfusu (II. Kırsal)*, Coğ. Arş. Derg., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,
- LERMİOĞLU, M.(1949) *Akçaabat Tarihi ve I. Genel Savaş-Hicret Hatıraları*, Kardeşler Basımevi, İstanbul
- ÖZÇAĞLAR, A. (1997) *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler)*, Ekol Yayınevi, Ankara
- ÖZÇAĞLAR, A. (1992) *Ezinepazar Depresyonunun Coğrafyası*, Ankara Üniv. D.T.C.F. Coğ. Böl. Ankara
- ŞAKİR, Ş. (2001) *Trabzon Tarihi. Hazırlayan: İsmail Fettahoğlu*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları No: 89. Tarih ve Biyografi Servisi:1, Ankara
- TÜMERTEKİN, E.(1968) *Türkiye'de İç Göçler*, İstanbul Üniv. Yay. No: 1371, Coğ. Enst. Yay. No: 54, İstanbul
- TUNA, O. (1963) *Türkiye'den Federal Almanya'ya İşgücü Akımı*, İstanbul Üniv. İktisat Fak. Mecmuası, 24. Cilt, No: 1-2, İstanbul
- TÜMERTEKİN, E.(1973) *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar*, İstanbul Üniv. Yay. 1840, Coğ. Enst. No:72, İstanbul
- YENER, S. (1977) *1965-1970 Döneminde İller Arası Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri*, D.P.T. Yay. No: 1528, Ankara
- D.İ.E. (1998) *Türkiye İstatistik Yıllığı*. T.C. Başbakanlık D.İ.E. Yay. No: 2240, Ankara
- D.İ.E. (2000) *Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, T.C. Başbakanlık D.İ.E. Yay., Ankara
- D.İ.E. (2001) *İstatistiklerle Türkiye*, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yay. No:2620, Ankara
- TÜİK MEDAS (2018) *Akçaabat nüfusu (2000-2017)*. 12.06.2018 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr> veri temin edildi.